

פרשת כי תצא: האם מותר לשמוע שיעור תורה במקלחת

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שגם כאשר יוצאים לצבא ולמלחמה יש לשמור על קדושת המחנה, למרות שבאופן טבעי במצבים מעין אלו המוסר וההקפדה עלולים להתרופף. אחד הדברים שיש לשמור הוא, עשיית הצרכים מחוץ למחנה וכפי שכותבת התורה 'יתד תהיה לך על אזנך'. מה הדין כאשר חלק ניכר מאנשי המחנה אינו שומר על תנאים אלו, האם גם אז יש עניין להקפיד?

הרב אלישיב (באורין דאשא עמ' 92) פסק, שאם יש קושי לצאת מהמחנה לעשות צרכים (בגלל הקור וכדומה) - ניתן להקל. בטעם הדבר נימק, שמצווה זו מוטלת על הציבור, ולכן כאשר הוא לא מקפיד גם היחיד אינו מצווה. כמו כן הוסיף כסניף להקל את דעת **החזון איש** שכתב, שעל אף שהמלחמות בזמננו מלחמות מצווה - דיני קדושת המחנה קיימים רק כאשר המלך מוציא למלחמה. ובלשונו: "אמנם נראה לדון שהלכה זו לתקן מקום מיוחד מחוץ למחנה - מוטלת על הציבור, ואז בודאי אסור לו ליחיד להפנות בתוך המחנה, אולם במקרה ולא תיקנו להם מקום מיוחד חוץ למחנה וכל אחד בוחר לו מקום, בכהאי גוונא יש לומר דאין נפקא מינה לגבי היחיד, שהרי סוף סוף בטלה מצווה זו."

בעקבות העיסוק בדיני קדושת המחנה הנלמדת מהפסוק 'והיה מחניך קדוש', נעסוק השבוע בדינים הקשורים לאמירת דברים שבקדושה במקום טינוף. השאלות העיקריות שבהן נעסוק הן, האם מותר לשמוע שיעור תוך כדי מקלחת, והאם גם בשירותים מותר לשמוע, בעקבות העובדה שהשירותים בזמן הזה נקיים בהרבה מהשירותים של פעם.

והיה מחניך קדוש

האם מותר להרהר בדברי תורה בשירותים? בעניין זה נראה שיש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי:

מצד אחד בתלמוד הבבלי במסכת שבת (קנ ע"א) הגמרא דנה בשאלה, האם מותר להרהר בשבת על מלאכות שאסור לעשותן. בניסיון לאסור, הביאה לראייה את דברי רבי יוחנן הפוסק שאסור להרהר בשירותים ובמקלחת בדברי תורה (הנלמד מהפסוק "והיה מחניך קדוש") - מכאן מוכח שיש בעיה בעצם ההרהר.

מצד שני בתלמוד ירושלמי במסכת ברכות (ג, ד), מובאת מחלוקת תנאים בשאלה זו. לדעת רבי יסא אסור להרהר בדברי תורה בשירותים, כיוון שהרהור נחשב כדיבור, ואסור לדבר דברי תורה בשירותים. לעומת זאת לדעת רבי חזקיה (שכפי שראינו בעבר (שמות שנה ב') בפשטות הלכה כמותו) מותר, כיוון שהרהור אינו נחשב כדיבור.

יש מקום לומר, שאכן יש מחלוקת בין הבבלי והירושלמי, ולהלכה פוסקים כדעת הבבלי שאסור בכל עניין להרהר בדברי תורה בשירותים. אפשרות שונה ליישב את הסתירה היא להעמיד את הבבלי האוסר את הירושלמי (בדעת רבי חזקיה המתיר) באופנים שונים, וכפי שהביא **הכסף משנה** (קריאת שמע ג, ד) **בשם הראב"ד**.

דברי הראב"ד

הראב"ד כתב, שכאשר הבבלי כותב שאסור להרהר בדברי תורה בשירותים, כוונתו שאסור לכתחילה ליזום מחשבה בדברי תורה. הירושלמי לעומת זאת התייחס לאדם שכל כך שקוע בדברי תורה, שדברי התורה עולים במוחו באופן טבעי, ובמקרה זה אין איסור הרהור. מדוע הגמרא לא חייבה גם במקרה זה להסיח את מחשבתו? נחלקו האחרונים:

א. **החיי אדם** (כלל ג', ב) כתב, שמי שאצלו דברי תורה עולים בראשו באופן טבעי, ההלכה המורה לו להסיחם גורמת לו צער, ומכיוון שאיסור הרהור בשירותים הוא רק מדרבנן - במקום צער לא גזרו. כך גם דחה את דברי הפרישה הכותב, שאדם האנוס ללמוד תורה בשירותים יכול אפילו למלל בשפתיו, שהרי הוצאה דברי תורה בפה אסורה מדאורייתא, ולא הותרה במקום צער. ובלשונו:

"וכתב בדרישה דעל כרחך דרבי אליעזר הוציא מפיו דין זה, כיון ששגורה כל כך ותקוע בליבו עד שאי אפשר שיסיח דעתו ממנה, מותר אפילו להוציא בשפתיו. ודבריו צריכים עיון מאד, דאיך אפשר להתיר איסור דאורייתא בשביל צער בעלמא?! ולכן נראה לומר שהייתה שמועתו כל כך שגורה בפיו עד שלא בכוונה הוציא דין זה מפיו, ואף ההרהור היה שלא בכוונה."

ב. **הרב אשר וייס** (מנחת אשר פרשת בהר סי' נט) חלק וכתב, שלא מסתבר לומר שהימנעות מדברי תורה במקרה מעין זה נחשבת מספיק צער שבגללו שיותר האיסור. משום כך כתב, שהסיבה שהראב"ד התיר היא שמראש נאסר רק הרהור מכוון בדברי תורה, שיש בו ביזוי לתורה וכדומה, אבל ההרהור העולה מאליו אין בו איסור כאשר קשה להסירו, וזו כוונת הירושלמי.

כך גם פירש את הגמרא במסכת מגילה (כח ע"א) המביאה דברי רבי זירא האומר, שמידת חסידותו הייתה שלא דיבר במבואות המטונפות, ומשום כך האריך ימים. מה הייתה מידת חסידותו? הרב אשר וייס לשיטתו פירש, שלמרות שמעיקר הדין אין איסור להרהר בדברי התורה העולים מאליהם, מכל מקום החמיר על עצמו ולא הרהר.

דיבור דברי חול

עד כה, הדיון עסק בשאלה האם להרהר בדברי תורה בשירותים. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם מותר לדבר בהם דברי חול בעברית (שלא בזמן עשיית צרכים). הגמרא במסכת שבת (מ ע"ב) דנה כיצד מנע רבי מתלמידו לעבור על איסור בבית המרחץ, והרי לכאורה יש איסור לדבר בדברי תורה במקומות המטונפים, ובעקבות כך מגיעה לשתי מסקנות.

הראשונה, שאיסור הדיבור במרחץ (והוא הדין בשירותים) קיים רק כאשר מדובר בדברי תורה ממש, אבל דיבורים של חול בלשון הקודש מותרים. **השנייה**, שמותר להפריש אדם מאיסור במרחץ או שירותים (לדוגמא שלא יפסיר את השמן בשבת), למרות שיש בכך מידת של לימוד תורה, ובלשון הגמרא:

"היכי עביד הכי (= איך עשה כך)? והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהר - חוץ מבית המרחץ ובית הכסא! וכי תימא בלשון חול אמר ליה, והאמר אביי: דברים של חול - מותר לאומרן בלשון קודש, של קודש - אסור לאומרן בלשון חול! אפרושי מאיסורא שאני (= להפריש מאיסור מותר)."

על אף שכאורה דיבורים של חול לכולי עלמא מותר, מכל מקום יש פוסקים שכתבו בעקבות דברי **ספר חסידים** (תתקצד), שמידת חסידות לא לדבר בשירותים כלל. בטעם הדבר נימקו, שיש חשש שמא כאשר יתירו לדבר דברי חול יבואו לדבר דברי תורה, או משום שיש קדושה בעצם לשון העברית (גישת רבי יהודה הלוי, ובניגוד לרמב"ם). בביאור ההפרשה מאיסור המותרת, נחלקו:

א. **המגן אברהם** בשם הרשב"א כתב, שמותר לומר למשל בבית הכסא גם 'אל תגלח את הזקן, משום שאסור לגלח את הזקן לאחר חצות'. ב. **החיי אדם** חלק וכתב, שמותר רק לומר 'אסור לגלח', ולא לפרט את טעם האיסור. אם כי גם לשיטתו, במקרה בו לא מקשיבים לדבריו מותר להאריך ולפרט את גודל האיסור.

בית הכסא דפרסאי

לכאורה לפי מה שראינו עד כה אין מקום לשמוע דברי תורה בשירותים, שהרי אפילו באמירת מילים בעברית בלבד יש שכתבו שטוב להחמיר. אף על פי כן חלק מהפוסקים הקלו, בעקבות דין בית הכסא של פרסאי.

הגמרא במסכת ברכות (כו ע"א) כותבת, שדין 'בית הכסא דפרסאי' שונה מבתי כסא רגילים, ומותר לקרות בהם אפילו קריאת שמע אם לא יוצא מהם ריח רע, וכן פסק **השולחן ערוך** (פג, ד). בטעם הדבר ביאר **הטור** בשם רש"י, שבבתי הכסא אלו הייתה מעין חפירה שהייתה גורמת לצואה להתגלגל למרחוק. נחלקו האחרונים, האם דינם של השירותים בזמנינו שווה לאותם בתי הכסא:

א. **הרב עובדיה** (יחזק דעת ג, א) ורוב הפוסקים נקטו, שלמרות שהשירותים בזמנינו נקיים יותר מהשירותים משהיו בעבר, עדיין אין דינם כבית הכסא של פרסאי שמותר לקרות בו קריאת שמע, או לשמוע שיעור תורה. הסיבה לכך היא, שהמיוחד באותו בית הכסא של פרסאי, שהצואה הייתה מיד מתגלגלת החוצה, מה שאין כן בשירותים שלנו בו היא שווה קצת, ובלשוננו:

"ואין לדמות דין זה למה שפסק מרן בשלחן ערוך בדין בית הכסא דפרסאי. שהחילוק מבואר למעיין, ששם אין הרעי נשאר בגומא כלל, אלא מיד נופל הוא בריחוק ארבע אמות מפי הגומא, אבל כאן שהרעי נשאר זמן מה באסלה כל משך זמן שבתו לעשות צרכיו, עד שהוא קם ולוחץ על הסילון של המים, ולכן יש על דין של בית הכסא."

ב. **המנחת יצחק** (א, o) לעומת זאת, צידד להקל בסוגיה זו משני טעמים (על כל פנים במקרה בשעת הדחק). ראשית על אף שכפי שציין הרב עובדיה אין הצואה מתגלגלת מיד לחוץ כמו בית הכסא דפרסאי, מכל מקום זמן השהות שלה בבתי הכיסא שלנו קצר מאוד, ולכן בכל זאת דינה כן כך, ויהיה מותר לקרוא קריאת שמע בשירותים של זמנינו.

שנית, על אף שאסור לקרות קריאת שמע כנגד שירותים, **רבינו יונה** (יז ע"א בדה"ר) ובעקבותיו **השולחן ערוך** (פז, א) פסקו, שכאשר מדובר בשירותים מזכוכית - אין איסור לקרות כנגדם, כיוון שהצואה נשטפת בהם. הוא הדין לשירותים שלנו, למרות שהם מצופים מעין חרסינה והפוסקים כתבו שיש להחמיר בכך, כאשר אין הצואה שווה בהם זמן מה, מותר¹.

דין אמבטיה

וודאי שהפוסקים שהתירו לשמוע דברי תורה בשירותים כי דינם כבית הכסא דפרסאי, יתירו לשמוע שיעור במקלחת שדינה קל בהרבה. אמנם, גם **הרב עובדיה** שהחמיר בדין זה, למעשה פסק (יביע אומר ה, יא) שלא זו בלבד שמותר לשמוע שיעור במקלחת, אלא מותר אפילו תוך כדי מקלחת:

א. הגמרא במסכת שבת (י ע"א) עוסקת בשאלה אלו דיבורים מותר לומר בבית מרחץ, ומחלקת בין החדרים השונים. כאשר מדובר בחלק הפנימי בו כל האנשים ערומים, אסור להרהר בדברי תורה, ומשום כך אדם שנכנס לשם עם תפילין עליו להורידם. לעומת זאת בחלק האמצעי בו חלק מהאנשים לבושים - מותר להרהר בדברי תורה, ואדם שנכנס עם תפילין אינו צריך להורידם.

בהתאם לכך, לכאורה אמור להיות אסור לשמוע שיעור במקלחת, שהרי עומדים שם ערומים, ויש לאסור להרהר בדברי תורה. אף על פי כן פסק הרב עובדיה שמותר ובטעם הדבר נימק, שמדברי **הרשב"א** (י, תיח) שהתיר לברך על טבילת כלים במקווה בתנאי שאין המים מסריחים עולה, שהבעיה בבית המרחץ אינה העובדה שעומדים שם ערומים, אלא הזיהום.

משום כך, המקלחות בבתיים שלנו היום שאינן מזוהמות, נחשבות כמו החדר האמצעי בבית מרחץ שבגמרא, בו מותר להרהר בדברי תורה. לכן מכיוון ששמיעת שיעור אינה נחשבת כאילו השומע אומר את הדברים בפועל (ומוכח מכך שהרבה מהאחרונים התירו לשמוע שיעור לפני אמירת ברכות התורה) - אין איסור לשמוע שיעור תוך כדי מקלחת, ובלשוננו:

"כלל העולה שמותר להכניס הרדיו טרנזיסטור לחדר האמבטיה ולשמוע ממנו דברי תורה בעת שעומד שם ערום להתרחץ. וכן ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' (חלק או"ח סי' יג). ובשו"ת חלקת יעקב חלק א' (סימן רה) שהעלו כן לדינא, והנראה לעניות דעתי כתבנו."

ב. למרות שכפי שכתב הרב עובדיה, מותר להרהר בדברי תורה בבית האמצעי של בית המרחץ, נראה בכל זאת שמסתבר שיהיה אסור לשמוע שיעור תורה תוך כדי מקלחת. **ראשית**, כי ייתכן שכאשר הגמרא מתירה להרהר בדברי תורה בחדר בו יש אנשים ערומים, אין כוונתה למקרה בו המהרהר בעצמו ערום, וקל וחומר כאשר הוא רוחץ את גופו. **שנית**, כאשר שומעים בקול שיעור תורה, אמנם זה לא נחשב כאילו אומרים אותו בפועל בפה, אבל עדיין יש כאן מעשה שאיננו ראוי.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

¹ יש להוסיף, שעל אף שלעניין אמירת דיבורים של קדושה הרב עובדיה החמיר, לעניין נטילת ידיים ביציאה משירותים הקל בשעת הדחק (יביע אומר או"ח ג, ב). הסיבה לכך היא, ראשית כל כי כפי שראינו יש דעות הסוברות שאין בעיה בשירותים של זמנינו, ועל אף שאין הלכה כמותם ניתן לצרפם לספק להקל. כמו כן, יש דעות בהלכה שבזמנינו נחלשה הרוח הרעה, כך שיש מקום להקל בעניינים אלו.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com